

Nya namn på gamla krämpor

Svenskarna är ett friskt folk, trots många nya folksjukdomar.

Cirka 13 procent av befolkningen har migrän. Sjuttio tusen personer lider av benskörhet. En miljon svenskar har social fobi och två procent är drabbade av avföringsinkontinens. Hundratusentals har dyskalkyli, eller sifferblindhet. Lägg dessutom till alla de som lider av cancer, hjärtkärlsjukdom, astma och allergi, som räknas som de största folksjukdomarna i Sverige idag. Folksjukdomarna - och de som drabbas av dem - tycks bara bli fler. Vissa experter menar att folksjukdomarna har blivit så många att det gått inflation i begreppet.

Finns det egentligen några friska svenskar kvar?

- Vi är ett friskt folk och tillhör de länder där man lever längst i världen, säger Måns Rosen, chef för epidemiologisk centrum vid Socialstyrelsen.

Med undantag för de vanligaste folksjukdomarna cancer och hjärtkärlsjukdom är Sverige relativt förskonat från svårare ohälsa. Att just cancer är så vanligt i Sverige har en förklaring:

- Eftersom många blir allt äldre hinner de också drabbas av cancer, säger Måns Rosén.

Socialstyrelsen har inga särskilda kriterier för vilken sjukdom som får klassas som folksjukdom.

- En allmän definition är att den ska vara vanlig, att antalet drabbade är stort eller att den har allvarliga konsekvenser, säger Måns Rosén.

Trots att hiv och aids har allvarliga konsekvenser är sjukdomen fortfarande så sällsynt i Sverige att den inte kallas för folksjukdom av Socialstyrelsen.

Kurt Svärdsudd är överläkare och professor vid institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap vid Uppsala universitet. Även han tror att svenskarna i grund och botten är ett friskt folk.

Att tillstånd så snabbt etiketteras som folksjukdomar beror på andra faktorer än att vi blivit sjukare:

- Om en sjukdom kallas för folksjukdom ger det mer tyngd när forskare söker resurser, säger han. Även patientföreningar har lättare att få uppmärksamhet om deras åkomma kallas för folksjukdom.

Ökningen av folksjukdomar och de som drabbas av dem kan också handla om att hälsa är så uppmärksammat idag. Det har talats om att det idag råder en närmast osund rädsla för ohälsa och att många tror att kroppen är något som de aldrig behöver känna av. När de väl gör det sjukförklarar man snabbt symtomen och ger åkomman ett namn.

- Toleransen för sjukdomar har ökat och det är mer accepterat att vara sjuk numera, säger Kurt Svärdsudd.

WHO, Världshälsoorganisationen, har definierat hälsa som "ett tillstånd av fullkomligt fysiskt, psykiskt, socialt och ekonomiskt välbefinnande, inte endast frånvaro av sjukdom eller svaghet". Kurt Svärdsudd menar att en god folkhälsa är en utopi om man följer WHO:s definition.

- Den gängse definitionen av folksjukdom inom läkarkåren är att den är "vanlig inom befolkningen", säger Kurt Svärdsudd. Men det finns ingen egentlig gränsdragning - 10 procent lider av högt blodtryck och det är en folksjukdom. Tre procent har diabetes, som också är accepterad som en folksjukdom. Jag tycker däremot att det är tveksamt om en sjukdom som drabbar 1 procent av befolkningen kan räknas till gruppen.

Tinnitus, utbrändhet, fobier, ätstörningar och tvångssyndrom omnämns ofta som nutidens folksjukdomar. Kurt Svärdsudd tror inte att det finns några nya åkommor.

- Det skulle möjligen vara med undantag för utmattningsdepression. Annars har olika tillstånd bara fått nya namn. Vi har blivit bättre på att särskilja undergrupper när det gäller psykiska sjukdomar. Idag är vi också bättre på att diagnostisera förstadiet till sjukdom.

Sannolikt kommer det att dyka upp ännu fler folksjukdomar i framtiden.

- Men jag skulle bli förvånad om det dyker upp något helt nytt som vi aldrig sett förr, säger Kurt Svärdsudd. Däremot kan vi bli bättre på att förstå och urskilja nya sjukdomar ur symtom som vi inte förstår idag. De nya tillstånden finns redan, vi begriper oss bara inte på dem än.

Sjukskrivningar i Sverige

Under juli månad fick 338 000 svenskar ersättning från sjukförsäkringen i form av sjukpenning, rehabiliterings- eller arbetsskadeersättning. Av dessa var 63 procent kvinnor och 37 procent män.

Utgifterna för sjukpenning under januari-juli 2002 var 24 miljarder kronor och för förtidspension/sjukbidrag 25,8 miljarder kronor.

Källa: Riksförsäkringsverket

Fotnot: Siffrorna över antalet drabbade i början av artikeln är hämtade ur de största dags- och kvällstidningarnas mediearkiv.

Svensken mådde inte bättre förr

Det var inte bättre förr. På 1800-talet dog människor i åkommor som numera anses harmlösa. Tuberkulos, kolera och infektioner var vanliga dödsorsaker bland vuxna i Sverige på 1800-talet.

Situationen påminde om den i u-länderna idag. Barndödligheten var hög, mycket på grund av att man inte ammade lika ofta dag:

- Spädbarn dog ofta i diarrésjukdomar eftersom dricksvattnet de fick var förorenat, säger Eva Wahlberg Sandberg, på Medicinhistoriska museet i Stockholm. .

En annan vanlig dödsorsak hos barn var lunginflammation. Bland vuxna var lungtuberkulos vanligt.

- Det fanns i alla socialgrupper, men värst drabbades fattiga.

Trångboddhet var en orsak till att sjukdomen spreds. Kolera var också en "big killer", säger Eva Wahlberg Sandberg.

Mässlingepidemier drabbade Sverige hårt. Mellan 1860 och 1890 ska 33 000 personer ha duktat under i mässlingen. Man stod också handfallen inför könssjukdomar.

- Venerisk smitta var verkligen en folksjukdom då. Både gonorré och syfilis var betydligt vanligare på 1800-talet. Man kunde inte skilja på de två tillstånden och visste inte heller hur de skulle behandlas.

Könssjukdomar vanliga

Långt innan den sexuella revolutionen var könssjukdomar alltså mer regel än undantag. Orsakerna var flera.

- Dels var prostitutionen utbredd, dels fick man i vissa områden i Sverige, Dalarna till exempel, prova sig fram sexuellt till rätt partner innan man gifte sig.

Eva Wahlberg Sandberg berättar att obehandlad syfilis ofta ledde till problem med nervsystemet. Det var en orsak till att psykiska sjukdomar förekom flitigt i sjukhusjournaler på 1800-talet. Men även andra psykiatriska diagnoser var vanligare:

- Främst verkar man ha drabbats av manier och psykos, säger hon.

Fler sjuka av alkohol förr

Alkoholrelaterade sjukdomar förekom oftare för drygt hundra år sedan.

- Folk söp helt enkelt ihjäl sig mer, säger Eva Wahlberg Sandberg. Vi vet att alkoholkonsumtionen var väldigt hög och att man var omedveten om risken för sjukdomar som skrumplever.

Dessutom innehöll spriten fler skadliga ämnen på den tiden.

Idag konsumerar svensken cirka 5 liter alkohol per år. När det gäller tidigt 1800-tal är 30 liter alkohol per person och år en siffra som har nämnts.

- Men då är det inklusive hembränt, säger Wahlberg Sandberg.

.....

Nya sjukdomstillstånd

Hjärnstress

Fibromyalgi (FMS)

Kroniskt trötthetssyndrom (CFS eller ME)

Posttraumatiskt stressyndrom (PTSS)

Kroniskt smärtsyndrom

Somatoformt smärtsyndrom

Amalgamöverkänslighet

Elöverkänslighet

Trötthetssyndrom anses inte som sjukdom av alla

I nio år har Lasse Lindberg lidit av kroniskt trötthetssyndrom, en kontroversiell nutidssjukdom som många läkare menar inte finns.

För Lasse Lindberg är den nog så verklig. Stora delar av de år han haft sjukdomen har han tillbringat i sängen, utmattad.

Nu ska han dra igång en patientförening för att synliggöra sjukdomen. Han menar att läkare ofta bagatelliserar och nonchalerar de drabbades symtom.

- I allmänhet blir man fråntagen all heder och ära och stämplas som psykiskt sjuk, säger Lasse Lindberg.

Själv var han hemma utan sjukpenning i två år innan han till sist beviljades förtidspension. Via sin hemsida har han kommit i kontakt med andra drabbade runt om i landet. De har inte bara sjukdomen gemensamt, utan också det faktum att de flesta läkare inte accepterar diagnosen.

- De saknar den kunskap som behövs för att ställa rätt diagnos, tror Lasse Lindberg. Då är det lättare att bara avfärda symtomen.

Svårt få vitaminer på recept

Trots att man kan bli bättre med en enkel behandling med B12-vitamin vill läkare inte skriva ut det på recept.

- Det är lättare att få en hel säck med psykofarmaka utskrivet.

Kroniskt trötthetssyndrom har en rad symtom, bland annat kan levervärderna vara förhöjda. En förlamande trötthet som inte kan vilas bort har gett åkomman sitt namn. Sjukdomen börjar ofta efter en infektion. En teori är att blodet inte orkar transportera tillräckligt med syre till cellerna.

- Men det här är en helt annan sak än utbrändhet och utmattningsdepression, påpekar Lasse Lindberg. Kroniskt trötthetssyndrom tar längre tid att komma till rätta med. Det är också fler som tillfrisknar från utbrändhet.

Stöd från förening

I somras orkade han för första gången på länge ta en minisemester och han kan numera ta kortare promenader utan att bli utslagen av utmattning. De nyvunna krafterna ska han också använda till att arbeta med föreningen. I september har man det första medlemsmötet.

- För mig blir det ett slags terapiarbete att hjälpa andra.

Kroniskt trötthetssyndrom

Sjukdomen kroniskt trötthetssyndrom kallas också för ME, myalgisk encefalomyelit och

CFS, cronic fatigue syndrome.

Vanliga symtom är oförklarlig och ständig trötthet som inte förbättras av vila. Betydande försämring av korttidsminnet eller koncentrationsförmåga, ont i halsen, ömma lymfkörtlar, muskelvärk och värk i flera leder. Det finns ingen medicinsk förklaring till ME.

Källa: Läkartidningen, nr 34, 2002